

Prestatieverhogende pillen bij jongeren

Zorg voor een breder perspectief

Bericht aan het parlement

Het Rathenau Instituut wil met dit bericht aan het parlement bijdragen aan de discussie over studenten die pillen slikken om tijdelijk beter te kunnen functioneren. Die discussie is tot nu toe vooral gevoerd over de directe impact van deze middelen op de gezondheid van studenten. Wij stellen dat het belangrijk is om breder te kijken. Wat zijn de achterliggende oorzaken dat studenten naar concentratiemiddelen als Ritalin grijpen? Wat zijn gevolgen van het gebruik van prestatieverhogende geneesmiddelen als modafinil voor de samenleving? En natuurlijk: wat kunnen we eraan doen?

Het gebruik van farmaceutische middelen door studenten om beter te kunnen presteren, leidt al jaren tot zorgen in de politiek. Onlangs was het weer raak. In februari 2020 stellen de Tweede Kamerleden van het CDA Van der Molen, Van den Berg en Kuik Kamervragen naar aanleiding van twee publicaties in de pers. Het gaat om de

publicaties *Prestatiedruk in het hoger onderwijs leidt tot misbruik ADHD-medicatie*¹ en *Braindrug modafinil is populair onder studenten, maar je kunt er suïcidaal van worden*². De discussie spitst zich toe op methylfenidaat en modafinil. Methylfenidaat is bedoeld voor de behandeling van ADHD. Bekende merknamen zijn Ritalin en Concerta. Het middel wordt door studenten gebruikt om krachtige gedragsimpulsen te onderdrukken en om de opslagcapaciteit van het werkgeheugen te verbeteren. Modafinil is een medicijn tegen de slaapziekte narcolepsie. Bekende merken zijn Provigil en Alertec. Studenten gebruiken modafinil om waakzamer en aandachtiger te blijven.

Begin april 2020 geeft de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, mede namens de minister voor Medische Zorg en Sport, antwoord op de Kamervragen³. Ze schetst daarin onder andere het lopend onderzoek en mogelijke maatregelen. De minister geeft aan dat uit meldingen en signalen bij de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd blijkt dat er illegale handel is in ADHD-medicatie en modafinil. De omvang van het oneigenlijk gebruik wordt onderzocht. Mocht er inderdaad sprake zijn van een stijging onder jongeren, dan zal het ministerie nadenken over preventiemaatregelen.

Mensverbetering

Het Rathenau doet al langere tijd onderzoek naar 'mensverbetering' met behulp van technologie of chemische middelen. In 2012 publiceerden we bijvoorbeeld een publieksonderzoek over het gebruik van technologie met het doel de mens te verbeteren. Dit onderzoek liet al zien dat de zorgen in de samenleving niet alleen gaan over de veiligheid van dit soort middelen, maar ook over sociale aspecten.

Vragen die toen opkwamen, spelen ook nu weer:

- Blijft het gebruik van deze middelen wel vrijwillig?
- Leiden deze middelen tot sociale ongelijkheid?
- Wat betekent een breder gebruik voor de kosten van de zorg?
- Zal mensverbetering leiden tot een ongewenste verschuiving in wat we als schoonheid of een waardevolle prestatie zien?

Onze respondenten zagen overigens ook kansen in middelen die bijdragen aan betere prestaties. Vooral als deze middelen worden gebruikt voor een nobel doel. Denk daarbij aan een arts die er beter mee functioneert tijdens een lange dienst.

We weten dat technologie alleen succesvol wordt als zij geïntegreerd raakt in maatschappelijke structuren en geaccepteerd wordt door gebruikers. Het is daarom belangrijk om die maatschappelijke structuren en gebruikers mee te nemen in het technologiebeleid. Wij betogen dan ook in dit bericht aan het parlement dat de politieke en maatschappelijke discussie gebaat zou zijn bij een bredere blik. Hierbij moet men

¹ <https://www.scienceguide.nl/2020/02/prestatiedruk-in-het-hoger-onderwijs-leidt-tot-misbruik-adhd-medicatie/>

² <https://eenvandaag.avrotros.nl/item/braindrug-modafinil-is-populair-onder-studenten-maar-je-kunt-er-suïcidaal-van-wordsen/>

³ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2020/04/08/antwoord-op-schriftelijke-vragen-over-misbruik-adhd-medicatie-en-de-braindrug-modafinil-mbt-prestatiedruk-in-het-ho>

kijken naar de *oorzaken* en de *gevolgen* van het gebruik van prestatieverhogende middelen bij jongeren. We geven drie maatschappelijk oorzaken, drie gevolgen voor de samenleving en drie opties voor de aanpak van het gebruik van pillen door studenten.

Drie maatschappelijke oorzaken van prestatieverhogende middelen

AI is het verschijnsel niet nieuw, er zijn wel aspecten van de huidige maatschappij die kunnen bijdragen aan het gebruik van ADHD-medicatie en modafinil door studenten. Drie mogelijke oorzaken springen in het oog: de prestatimaatschappij, de digitalisering en de beschikbaarheid.

Allereerst de prestatimaatschappij waarin we leven. Het groeiende aantal technieken om de prestaties van lichaam en geest te optimaliseren past daarbij (Rathenau Instituut, 2014). Dit geldt in het bijzonder voor studenten. In de Kamervragen werd de ‘prestatiedruk’ van studenten ook genoemd. De Sociaal Economische Raad rapporteerde vorig jaar al⁴ dat studenten aan universiteiten en hogescholen gemiddeld drukker en minder gelukkig zijn dan andere jongeren van dezelfde leeftijd. Factoren die de prestatiedruk kunnen verhogen zijn het bindend studieadvies, het leenstelsel en de flexibiliteit op de arbeidsmarkt.

Ten tweede zorgt digitalisering in algemene zin voor een veranderende samenleving, ook voor jonge mensen. In het rapport Opwaarderen (2017) liet het Rathenau Instituut zien dat digitalisering leidt tot verstrengeling van de fysieke en virtuele leefwereld. Daarmee worden beslissingen en gedrag van mensen beïnvloed. Waarden als autonomie en recht op menselijk contact komen onder druk te staan. In het hoger onderwijs wordt daarnaast steeds meer gebruikgemaakt van digitale hulpmiddelen. In 2019 gaf het Rathenau Instituut aan dat digitalisering prima in het hoger onderwijs kan worden ingezet als student en machine samenwerken en als studenten begrijpen wat de technologie doet en hoe deze veilig is te gebruiken.

Ten derde zijn de beschikbaarheid en acceptatie van drugs mogelijke oorzaken voor het gebruik van prestatieverhogende middelen. Het ingeburgerde gebruik van drugs in het uitgaansleven kan de drempel verlagen om pillen voor andere doeleinden te gebruiken. Overigens is er, zoals de minister van OCW zegt, onvoldoende kennis over de schaal van illegale handel in geneesmiddelen. Grootschaligheid kan de aanschaf van dergelijke middelen vereenvoudigen.

Drie gevolgen van prestatieverhogende middelen

Naast de oorzaken, zijn ook de gevolgen van het gebruik van prestatieverhogende middelen belangrijk. Uit onderzoek van het Rathenau Instituut blijkt dat mensverbetering ingrijpt op drie verschillende niveaus binnen de samenleving. Er is sprake van directe gevolgen voor individuen, gevolgen op sociaal en cultureel niveau en gevolgen op internationaal niveau (Rathenau Instituut, 2018).

⁴ <https://www.ser.nl/nl/Publicaties/kansen-belemmeringen-jongeren>

Op het gebied van individuen zijn we geneigd vooral op de directe gevolgen van een technologie te focussen. Bij het pilgebruik richten we ons dan vooral op presteren en onze gezondheid. Het is nog onduidelijk in hoeverre studenten beter presteren. Het is wel duidelijk dat deze middelen bijwerkingen kunnen hebben.

Op sociaal en cultureel niveau zien we dat deze pillen kunnen bijdragen aan een prestatie maatschappij. Ze leggen de lat voor iedereen hoger.

De internationale trends, tenslotte, zijn lastig te voorspellen. Het gebruik van deze pillen vormt slechts één voorbeeld van mogelijke vormen van mensverbetering. Het is een ontwikkeling die wereldwijd de gelijkheid van mensen onder druk kan zetten, omdat deze middelen niet voor iedereen in gelijke mate toegankelijk zijn. Dit zou ook de kloof tussen rijke en arme landen kunnen vergroten. Deze gevolgen zijn minder direct zichtbaar, maar het is belangrijk om hier discussie over te voeren.

Drie opties voor de aanpak van het gebruik van pillen door studenten

Bovenstaande inzichten in oorzaken en gevolgen bieden drie handelingsopties voor de aanpak van het gebruik van deze pillen door studenten:

Handelingsoptie 1: betrek studenten

We weten onvoldoende over de bredere maatschappelijke oorzaken van dit fenomeen en hoe we deze moeten aanpakken. Speelt digitalisering een rol? Is de prestatiedruk te hoog? Daar kunnen we achter komen door met de hoofdrolspelers te praten. Dat zijn de studenten. De Kamervragen gingen vooral over de ervaringen en visies van negen zorgprofessionals. En die hebben, logisch, veel aandacht voor de medische bijwerkingen. Dit is echter een veel breder probleem. Mochten er preventie maatregelen worden getroffen, zoals voorlichting aan studenten over mogelijke bijwerkingen, dan is het belangrijk te begrijpen waarom studenten deze middelen nemen. Een eerste stap is het geplande *kwantitatieve* onderzoek naar het gebruik van dit soort middelen door studenten. Daarnaast is er behoefte aan *kwalitatief* onderzoek naar de afweging die studenten daarbij maken. Hoe passen deze middelen binnen de manier waarop zij studeren? Welke rol speelt digitalisering? Hoe zit het met de eisen die aan hen worden gesteld. Wat speelt er in het verdere (uitgaans)leven van de student?

Handelingsoptie 2: denk na over alternatieven

Zolang de onderliggende oorzaken niet zijn weggenomen, blijft de behoefte aan prestatieverhogende pillen. De middelen komen niet alleen via de huisarts, maar ook via de zwarte markt. Een te rigoureuze aanpak kan studenten de illegale handel in drijven. Daarom is het belangrijk om aandacht te besteden aan alternatieven die minder risico's met zich meebrengen voor individuen en die (sociale) ongelijkheid minder in de hand werken.

Handelingsoptie 3: besteed bij preventie aandacht aan onderliggende oorzaken en gevolgen

Als er een informatiecampagne komt voor studenten, moet deze ingaan op brede onderliggende *oorzaken*, zoals prestatiedruk en digitalisering. Naast bijwerkingen voor het individu, moet deze ook ingaan op de bredere maatschappelijke *gevolgen*. Zorg daarbij voor juiste en toegankelijke informatie over toegestane en niet-toegestane verbeter technologieën. Daardoor leren studenten wat de alternatieven zijn.

Relevante publicaties van het Rathenau Instituut

[Digitalisering in het hoger onderwijs vraagt aandacht](#) (bericht aan het parlement, 2019)

[Wat is de mens? Over \(biomedische\) technologie en 'mensverbetering'](#) (essay, 2018)

[Opwaarderen - Borgen van publieke waarden in de digitale samenleving](#) (rapport, 2017)

[Met beleid vormgeven aan socio-technische innovatie](#) (essay, 2016)

[Intieme technologie: de slag om ons lichaam en gedrag](#) (rapport, 2014)

[Goed, beter, betwist. Publieksonderzoek naar mensverbetering](#) (rapport, 2012)